

ПРОБЛЕМИ ЗАГАЛЬНОЇ ХІРУРГІЇ

УДК 617—089.843

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ТА ДОСЯГНЕННЯ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ІНСТИТУТІ ХІРУРГІЇ ТА ТРАНСПЛАНТОЛОГІЇ ІМЕНІ О. О. ШАЛІМОВА НАМН УКРАЇНИ

Ю. В. Поляченко, О. Г. Котенко, А. А. Костенко

Національний інститут хірургії та трансплантології імені О. О. Шалімова НАМН України, м. Київ

HISTORICAL ASPECTS AND ACHIEVEMENTS OF TRANSPLANTATION IN NATIONAL INSTITUTE OF SURGERY AND TRANSPLANTOLOGY named after O. O. SHALIMOV NAMS OF UKRAINE

Yu. V. Polyachenko, O. G. Kotenko, A. A. Kostenko

Трансплантологія в Україні ознаменувалась двома подіями, що визначили її положення у світі. Трансплантація в Україні і в світі розпочалась у 1933 р., завдяки нашому співвітчизнику Ю. Ю. Вороному, а перша вдала трансплантація нирки в Україні здійснена у 1972 р. в Київському інституті урології та нефрології [1].

Перші спроби трансплантації органів в Інституті клінічної та експериментальної хірургії (нині — Національний інститут хірургії та трансплантології) відносяться до початку 80—х років минулого століття [2], вони стосувалися експериментального моделювання трансплантації підшлункової залози. Декілька операцій ауто трансплантації підшлункової залози виконані в Інституті його засновником академіком НАН та АМН України О. О. Шалімовим. В експерименті на тваринах відпрацьовані трансплантація печінки та підшлункової залози [3].

Відповідно до закону України "Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини", постанови Президії АМН України № 5/1 від 24.10.99 р. та наказу АМН України № 14 від 13.03.2000 р. у зв'язку з необхідністю більш інтенсивного розвитку теоретичних і практичних основ трансплантології, розширення можливостей надання населенню висококваліфікованої допомоги, пов'язаної з використанням трансплантації органів, Інститут клінічної та експериментальної хірургії реорганізований в Інститут хірургії та трансплантології АМН України [4]. В стислі строки на базі Інституту відбудоване відділення трансплантації нирки та гемодіалізу. З травня 2000 р. до Інституту переведений відділ трансплантації нирки Інституту урології та нефрології АМН України

на чолі з професором Є. Я. Бараном, в якому з 1972 р. здійснено понад 700 операцій трансплантації нирки, сформована та оснащена група з вилучення органів та імунного типування. З 2000 по 2007 р. науково—практичне керівництво з трансплантології в Інституті здійснював його директор чл.—кор. НАН та АМН України професор В. Ф. Саєнко [5], який вніс значний вклад у становлення і розвиток трансплантації в Україні, зокрема, напрямку трансплантації органа або його частини від живого родинного донора.

З 2000 р. в Інституті виконані: у 2001 р. — перша в Україні трансплантація частини печінки від живого родинного донора (загалом 101); у 2002 р. — перша в Україні екстракорпоральна резекція печінки з ауто трансплантацією; у 2004 р. — перша в Україні та країнах СНД трансплантація печінки дитині віком 11 міс.

У 2001 р. в Інституті здійснена перша в Україні трансплантація серця (загалом 4). У 2005 р. вперше в Україні та країнах СНД виконана симультанна трансплантація підшлункової залози та нирки від живого родинного донора (загалом 3). У 2005 р. вперше в Україні виконана трансплантація фрагмента кисті.

В Інституті успішно виконують операції трансплантації нирки (загалом 266). Важливим є напрямок трансплантації нирки дітям. Вперше в Україні у 2009 р. здійснена трансплантація нирки від родинного донора дитині віком 14 міс. Успішно виконують родинну та додіалізу трансплантацію нирки від живого родинного донора [6].

В умовах обмеженої посмертної трансплантації органів, а це, насамперед, стаття 16 закону України "Про трансплантацію органів та інших матеріалів лю-

дині", що передбачає обов'язкову згоду родичів померлого на трансплантацію, необхідним був пошук інших шляхів допомоги пацієнтам з невиліковними хворобами. Оскільки Інститут як головна організація взяв на себе функції координатора та державного замовника комплексних науково—дослідних робіт з трансплантації [4], розроблена стратегія, орієнтована на трансплантацію органів від живого родинного донора.

Перша трансплантація печінки від живого родинного донора (ТПЖРД) здійснена в Інституті 18 квітня 2001 р. на підставі узагальнення організаційного і технічного досвіду зарубіжних центрів, а також власного досвіду, ґрунтованого на резекції пухлин печінки (на той час майже 600 пацієнтів) [7].

ТПЖРД належить до найбільш трудомістких і технологічно складних операцій. Необхідно брати до уваги не тільки трудові витрати і засоби забезпечення. Важливим є психологічне навантаження на операційну бригаду через небезпеку виникнення ускладнень після вилучення частки печінки у здорового донора. Крім того, важливим є виділення життєздатного трансплантата в найкоротші строки. Все це гарантує загальний успіх операції. Задіяні сучасні хірургічні методи стабілізації стану хворих перед трансплантацією печінки [8].

Під час операції безпосередньо зайняті 8 хірургів, 4 анестезіологів, що пройшли відповідну підготовку. Сучасне анестезіологічне забезпечення трансплантації і особливо дотримання параметрів безпеки донора має пріоритетне значення [9]. Колективна праця за чіткою організації забезпечує досягнення позитивних результатів.

Розроблений в Інституті протокол ТПЖРД включає всі необхідні дії лікарів і рекомендації, його чітке дотримання дозволяє гарантувати загальний успіх.

12 березня 2003 р. виконана перша вдала ортотопічна трансплантація правої частки печінки від матері доньці 16 років з діагнозом: цироз печінки, печінковоклітинна недостатність, синдром портальної гіпертензії, варикозне ураження вен стравоходу 3—го ступеня, гепаторенальний синдром, резистентний асцит. Наполеглива праця персоналу дозволила через 1,5 міс виписати пацієнтку і продовжити їй навчання в школі. Зараз пацієнтка жива, соціально адаптована.

Триває робота з удосконалення оперативних втручань і розширення показань до трансплантації [10].

2 березня 2001 р. в Інституті здійснена перша в Україні трансплантація серця (хворий жив протягом 9 діб). Наступна вдала трансплантація виконана 29 жовтня 2003 р. У хворого спостерігали дилатаційну кардіоміопатію протягом 9 міс. Внаслідок погіршення стану його неодноразово лікували у відділенні інтенсивної терапії. Зважаючи на поступове збіль-

шення частоти приступів слабості серця, декомпенсацію кровообігу, безперспективність консервативного лікування та згоду хворого, консилиум лікарів прийняв рішення про необхідність трансплантації серця, яка виконана від померлого. Серце вилучене та в короткі строки доставлене з лікарні швидкої допомоги в Інститут. В технічному та анестезіологічному аспекті трансплантація була вдалою [11]. Пересадження серця дозволило хворому повернутися до повноцінного життя. Також вперше в Україні виконані операції Батисти та атріовентрикулярної стимуляції як методи захисту міокарда перед трансплантацією [12].

24 жовтня 2005 р. вперше в Україні та країнах СНД в клініці виконана симультанна трансплантація підшлункової залози та нирки від живого родинного донора.

У донора здійснено лівобічну нефректомію, резекцію тіла і хвоста підшлункової залози з збереженням селезінки. Хірургічне втручання у реципієнта включало гетеротопічну трансплантацію нирки (ретроперитонеально в ліву пахвинну ділянку) і підшлункової залози (інтраперитонеально в праву пахвинну ділянку) з формуванням панкреатоеюноанастомозу, вимкненням за Ру петлі тонкої кишки та зовнішнім дренажуванням протоки підшлункової залози [13].

Операції виконували дві бригади хірургів та анестезіологів паралельно на двох операційних столах.

У 2003 р. в Інституті започаткований напрямок трансплантації кінцівки та складних комплексів м'яких тканин, створений відповідний підрозділ. В експериментах на тваринах підтверджено можливість такої трансплантації [14]. Сьогодні у відділенні відновної мікрохірургії та трансплантації тканин під час підготовки до трансплантації кисті виконують реплантацію крупних і дрібних сегментів верхньої та нижньої кінцівок. В плановому порядку здійснюють аутоотрансплантацію та транспозицію складних комплексів тканин хворим з приводу дефектів покривних тканин різних за видом і локалізацією. Використовують шкірно—фасціальні, шкірно—м'язові, м'язові, а також перфорантні складні комплекси тканин [15].

Набуває розвитку науково—клінічний напрямок трансплантації клітин. Методи аутоотрансплантації клітин кісткового мозку та фетальної печінки використовують в лікуванні хронічної ішемії кінцівок [16, 17], ішемічної хвороби серця [18]. Методи трансплантації та моделювання в подальшому трансплантації кишечника, інших органів, тканин, клітин, імплантів, синтетичних матеріалів відпрацьовуються в умовах експерименту на тваринах [19].

Інститут проводить значну організаційну та методичну роботу в галузі трансплантології [20], бере участь у розробці та затвердженні "Державної програ-

ми розвитку трансплантації на період до 2012 року". На базі Інституту працюють проблемна комісія та спеціалізована вчена рада з захисту дисертацій з трансплантології, Асоціація трансплантологів України, кафедра хірургії та трансплантології Національної медичної академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика МОЗ України. У 2005 р. в рамках державного замовлення виконана наукова робота "Організація та забезпечення трансплантації органів від родинного донора". Розроблені тестові запитання для лікарів зі спеціальності "трансплантологія" [21], інформаційні брошури для хворих і донорів, яким показана трансплантація нирки та печінки. Підвищені вимоги до забезпечення компонентами крові створили необхідність переобладнання пункту переливання крові в автономну станцію заготовляння крові. У 2001 та 2005 рр. Інститут став замовником всеукраїнських соціологічних досліджень в галузі трансплантології. Дообладнана сучасними приладами та реактивами лабораторна служба, впроваджені постійний інженерно-технічний нагляд.

Велику роботу з науково-практичного забезпечення, супроводження та безпеки трансплантації проводять діагностична служба [22], лабораторна та бактеріологічна служба [23], служби рентгеноангіодіагностики та ендovasкулярної хірургії [24], морфологічного дослідження [25].

Важливу роль відіграє персонал спецблоку інтенсивної терапії хворих для забезпечення виконання високотехнологічних операцій та трансплантації, його функціонування в особливому санітарному режимі. Крім того, медикаментозне забезпечення операції та інтенсивної терапії включає найсучасніші лікарські засоби та витратні матеріали. Для багатьох з них необхідна прискорена реєстрація в Україні. Законодавча база трансплантації органів потребує відповідного доопрацювання та внесення поправок. Особливої уваги вимагає розвиток напрямку трансплантації органів від померлого [26].

Суттєве значення мають етично-правові аспекти трансплантології, в розробці і впровадженні яких в Інституті ведеться планомірна робота [27].

У 2000, 2007 та 2011 рр. в Інституті організовані та проведені з'їзди трансплантологів України, численні наукові конференції.

З приходом у 2007 р. до керівництва Інституту професора Ю. В. Поляченка протягом останніх 5 років проведено комплексну модернізацію всіх засобів забезпечення трансплантації, і, незважаючи на недостатнє державне фінансування, забезпечено високу ефективність її наукових і практичних результатів. На підставі загальнодержавного і міжнародного визнання результатів діяльності указом Президента України № 636/2007 від 12 липня 2007 р. Інституту наданий статус національного.

Сьогодні в Інституті постійно лікують 60–70 хворих — потенційних реципієнтів, з 2000 р. виконано 375 операцій трансплантації (340 — від живого родинного донора).

Позитивна організаційна робота та високий рівень забезпечення трансплантації, регулярні наукові конференції, матеріали в засобах масової інформації, виступи з лекціями в регіонах України з пропаганди донорства та успіхів практичної трансплантації, телемедичні консультації сприятимуть прогресивному розвитку як в Інституті, так і в Україні такого важливого методу врятування невиліковних хворих, як трансплантація, а також забезпечать перспективу входження країни до відповідних європейських інституцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баран П. Є. Історія пересадки життєво важливих органів в Україні / П. Є. Баран // Трансплантологія. — 2002. — Т. 3, № 1. — С. 138 — 141.
2. Аллотрансплантация поджелудочной железы в клинике / А. А. Шалимов, С. А. Шалимов, Л. В. Кейсевич [и др.] // Трансплантация органов и тканей: тез. докл. IX Всесоюз. конф. по пересадке органов и тканей. — Тбилиси, 1982. — С. 42.
3. Подпратов С. Е. Хирургические аспекты сегментарной аутоотрансплантации поджелудочной железы у собак / С. Е. Подпратов, А. В. Хохла, В. В. Жулай // Клин. хирургия. — 1985. — № 11. — С. 27 — 29.
4. Проблеми трансплантології в Україні та шляхи їх вирішення / О. Ф. Возанов, В. Ф. Москаленко, В. Ф. Саєнко, Є. Я. Баран // Трансплантологія. — 2000. — Т. 1, № 1. — С. 7 — 10.
5. Саєнко В. Ф. Трансплантація органів: проблеми та перспективи / В. Ф. Саєнко, А. А. Костенко // Там же. — 2004. — Т. 5. — С. 4 — 7.
6. Опыт трансплантации почки от живого родственного донора в Институте хирургии и трансплантологии АМН Украины / Р. О. Зограбян, В. Ф. Загордонцев, В. Е. Андрусак [и др.] // Клин. хирургия. — 2005. — № 4–5. — С. 103 — 104.
7. Саєнко В. Ф. Современные тенденции трансплантации печени / В. Ф. Саєнко, О. Г. Котенко, С. А. Андреев // Мистецтво лікування. — 2003. — № 6. — С. 22 — 25.
8. Котенко О. Г. Хирургические методы стабилизации состояния больных, которым планируют трансплантацию печени / О. Г. Котенко, Н. Я. Калита, А. Н. Бурый // Клин. хирургия. — 2003. — № 4–5. — С. 91 — 92.
9. Анастезиологическое обеспечение донора при родственной трансплантации печени / А. Э. Королев, А. А. Костенко, А. П. Мазур [и др.] // Трансплантологія. — 2004. — № 7. — С. 134 — 137.
10. Котенко О. Г. Трансплантація печінки від живого родинного донора при цирозі та гепаторенальному синдромі / О. Г. Котенко // Там же. — 2010. — Т. 2009–2010. — С. 75 — 78.
11. Первый опыт трансплантации сердца / Б. М. Тодуров, Е. В. Шныркова, В. Ф. Онищенко [и др.] // Там же. — 2007. — Т. 9, № 1. — С. 288 — 292.
12. Критерії відбору та передопераційна підготовка потенційних реципієнтів для трансплантації серця / Б. М. Тодуров, О. П. Мазур, С. М. Фуркало [та ін.] // Там же. — 2002. — Т. 3, № 1. — С. 7 — 10.
13. Симультанная трансплантация поджелудочной железы и почки от живого родственного донора / В. Ф. Саєнко, О. Г. Котенко, А. В. Скумс [и др.] // Клин. хирургия. — 2005. — № 11–12. — С. 97.
14. Перший досвід реконструкції пальця кисті з використанням складного алокомплексу тканин / С. П. Галич, О. Ю. Фурманов, О. В. Резніков [та ін.] // Там же. — № 4–5. — С. 95.
15. Ефективність трансплантації м'язових перфорантних клаптів / С. П. Галич, О. Ю. Дабіжа О. Ю. Фурманов [та ін.] // Там же. — 2007. — № 11–12. — С. 12.
16. Дрюк Н. Ф. Аутоотрансплантация аспирата костного мозга в целях стимуляции ангиогенеза при облитерирующем поражении

- артерий бедренного сегмента / Н. Ф. Дрюк, В. И. Киримов, А. А. Гуч // Там же. — 2006. — № 4–5. — С. 91 – 92.
17. Ефективність трансплантації прогеніторних клітин фетальної печінки як методу непрямой реваскуляризації нижніх кінцівок / Ю. В. Поляченко, Р. В. Салютин, С. С. Паляница [та ін.] // Медицина сьогодні і завтра. — 2011. — № 1–2. — С. 237 – 241.
18. Стовбурові клітини в комплексі лікування хворих з порушеною функцією скорочення міокарда / А. В. Габріелян, В. Й. Сморжевський, Т. М. Доманський, В. Ф. Оніщенко // Там же. — С. 19 – 23.
19. Фурманов Ю. А. Тридцятипятилетний опыт экспериментальной хирургии в Институте хирургии и трансплантологии / Ю. А. Фурманов, И. М. Савицкая // Клін. хірургія. — 2007. — № 2–3. — С. 33 – 34.
20. Саєнко В. Ф. Забезпечення трансплантації органів в спеціалізованій клініці / В. Ф. Саєнко, А. А. Костенко // Там же. — 2006. — № 4–5. — С. 110.
21. Збірник питань і тестових завдань, призначених для атестації лікарів та навчання лікарів–інтернів за фахом "Трансплантологія"; наук. ред. В. Ф. Саєнко, А. А. Костенко. — К.: Ніка–Центр, 2006. — 164 с.
22. Роль ультразвукового дуплексного сканування в динамічному спостереженні за пацієнтами при трансплантації печінки от живого родственного донора / М. В. Костылев, О. Н. Егорова, О. Г. Котенко, Г. Ю. Мошковский // Клін. хірургія. — 2005. — № 4–5. — С. 108.
23. Деев В. А. Динаміка ентеробактерійної інфекції у хірургічних хворих / В. А. Деев, С. М. Титаренко, О. А. Пілюгіна // Там же. — 2007. — № 11–12. — С. 20.
24. Эффективность применения каво-фильтра в клинической практике / С. Н. Фуркало, А. Л. Никишин, М. П. Попик [и др.] // Там же. — № 2–3. — С. 121 – 122.
25. Гомоляко І. В. Цитометричні характеристики системи нейтрофільних гранулоцитів периферичної крові у пацієнтів після трансплантації нирки / І. В. Гомоляко, Р. О. Зограбян, К. П. Тумасова // Трансплантологія. — 2007. — Т. 9, № 1. — С. 31 – 33.
26. Костенко А. А. Посмертне органне донорство. Координація зусиль / А. А. Костенко // Там же. — 2008. — Т. 10, № 1. — С. 55 – 59.
27. Костенко А. А. Етика та безпека родинної трансплантації органів / А. А. Костенко // Матеріали 4–го нац. конгр. з біоетики. — К., 2010. — С. 141.

